

ARNOBII DISP
 V046 TATIONVM ADVERSVS
 Gentes. Libri octo à Sigismundo
 Gelenio accurate recogni-
 ti & emendati.

LIBER PRIMVS.

*Aduersariorum ca-
 lumnia*

*Proposito et summa
 operis.*

Concessio Trophæi

VONIAM comperi nō
 nullos, qui se plurimum sa-
 pere suis persuasionib. cre-
 dunt, insanire, bacchari, &
 uelut quiddam promptum
 ex oraculo dicere: postquā
 esse in mūdo Christiana gēs
 cœpit, terrarum orbem pe-
 riisse, multifōrmibus malis
 affectum esse genus humanum: ipsos etiam Cœlites de e-
 lectis curis solennibus, quibus quondam solebant inuise-
 re res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos: Ita
 tui pro captu, ac mediocritate sermonis contraire inui-
 dia, & calumniosas dissoluere criminationes, ne, aut illi
 sibi uideantur, popularia dum uerba depromunt, mag-
 num aliquid dicere, aut, si nos talibus continuerimus à li-
 tibus, obtinuisse se causam putent, uictam sui uitio, non
 assertorum silentio destitutam. Neq; enim negauerim ua-
 lidissimam esse accusationē istam, hostilibusq; condignos
 dijs nos esse, si apud nos esse confiterit causas, per quas
 suis

suis mundus aberravit ab legibus. Exterminandi sumus,
 si per nos examina tanta mœrorum mortalium impor=
 tata sunt seculis. Inspiciamus igitur opinionis istius men=
 tem, & hoc quod dicitur, quale sit: summotisq; omnibus
 contentionum studijs, quibus obscurari & contegi con=
 templatio rerum solet, an sit istud quod dicitur uerum,
 momentorum parium examinatione pendamus. Efficie=
 tur enim profectio rationum consequentium copulatu,
 ut non impij nos magis, sed illi ipsi reperiantur criminis *a clastro criminis.*
istius rei, qui se numinum profitentur esse cultores, atque
 inueteratis religionibus deditos. Ac primum ab his illud
 familiari & placida oratione perquirimus: postquam
 esse nomen in terris Christianæ Religionis occœpit, quid
 nam inusitatum, quid incognitum, quid cōtra leges prin=
 cipaliter institutas, aut sensit aut passa est rerū ipsa, quæ
 dicitur appellaturq; natura? Nunquid in contrarias qua=
 litates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res o=
 mnes consensum est esse concretas? Nunquid machinæ
 huius, & molis, quæ uniuersi tegimur, et continemur in=
 clusi, parte est in aliqua relaxata, aut dissoluta constru=
 ctio? Nunquid uertigo hæc mundi, primigenij motus mo=
 deramen excedens, aut tardius repere, aut præcipiti cœ=
 pit uolubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus
 attollere se astra, atque in ortus fieri signorum cœpta est
 inclinatio? Nunquid ipse syderum Sol princeps, cuius o=
 mnia luce uestiuntur atq; animantur, calore exarsit, in=
 tepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti
 temperamenta corrumpit? Nunquid Luna desinit redin=
 segrare se ipsam, atq; in ueteres formas nouellarum sem=
 per

per restitutione traducere? Nunquid frigora, nunquid calores, nunquid tepores medij inæqualium temporum confusionibus occiderunt? Nunquid longos habere dies bruma, & reuocare tardissimas luces nox cœpit a statis? Nunquid suas animas expirauerunt uenti? emortuisq; flaminibus neque cœlum coarctatur in nubila, nec madida imbribus arua succescunt? Commendata semina telus recusat accipere? aut frondescere arbores nolunt? sapor frugibus, esulentis, exulsis liquoribus mutatus est? olearum ex bacculis cruor teter exprimitur? nec lumini subministratur extincto? Animalia terris sueta, atq; in aquis degentia non esuriunt, nec concipiunt? fœtus non in uteris sumptos suis moribus, & sua lege custodiunt ipsi homines? Deniq; quos per inhabitabiles oras terra sparsit prima incipiensq; natiuitas, non matrimonia copulant nuptiarum solennibus iustis? non dulcissimas procreant liberorum stirpes? non negocia publica, non priuata, & familiares res agunt? non (ut cuique libitum est) per diuersas artium, disciplinarumq; rationes ingenia dirigunt, & studiose referunt natiuitatis usuras? Non regnant? non imperant quibus fors rerum attributa est? Talibus non auctiores quotidie dignitatibus, & potestatibus fiunt? iudiciorum disceptationibus præsumunt? leges interpretantur, & iura? Nonne omnia cætera, quibus uita succingitur & continetur humana, suis omnes in gentibus patriorum celebrant institutionibus morum? Cum igitur hæc ita sint, neque ulla irruerit nouitas, que tenorem perpetuum rerum dissociata continuatione diduxerit: quid est istud, quod dicitur inuictam esse labem terris

ris, postquam religio Christiana intulit se mundo. & ue-
 ritatis absconditæ sacramenta patefecit? Sed pestilentias,
 inquit, & siccitates, bella, frugum inopiam, locustas,
 mures, & grandines, resq; alias noxias, quibus negocia
 incurtantur humana, dii nobis important iniurijs uestris
 atque offensionibus exasperati. Si in rebus perspicuis, &
 nullam desiderantibus defensionem, non stoliditatis esset
 diutius immorari ostenderem profecto replicatis priori
 bus seculis, mala ista quæ dicitis, non esse incognita, non
 repentina: nec postquã gens nostra felicitate donare hu-
 ius uocaminis meruit, irrupisse has laves, & infestari cœ-
 pisse discriminum uarietate mortalia. Si enim nos sumus
 in causa, & in nostri criminis meritum excogitatae sunt
 hæc pestes, unde nouit antiquitas miseriarum hæc nomi-
 na? unde bellis significatum dedit? pestilentiam, grand-
 nes, qua potuit notione signare? aut inter suas uoces, qui-
 bus oratio explicabatur, assumere? Nam si nouella sunt
 hæc mala, & ab recentibus ducunt offensionibus causas,
 qui potuit fieri, ut eis rebus uerba formaret, quas nec ip-
 sa sciebat expertam se esse, neque ullis comperisset ma-
 iorum in temporibus factitatas? Penuria, inquit frugum,
 & angustie frumentarie arctius nos habent. Antiqua
 enim & uetustissima secula necessitatis istius aliquando
 fuerunt expertia? nonne ipsa nomina, quibus censetur
 hæc mala, testificantur, & clamant nullum ab his un-
 quam immunem abisse mortalium? Quod si ad creden-
 dum difficilis res esset, testimonijs agere possemus autho-
 rum, quantæ, quoties, & quæ gentes famem senserint
 horridam, & aggerata interierint uastitate. Casus fre-
 quentissimi

quentissimi grandinis accidunt, atque atterunt cuncta. In literis enim prisca comprehensum & compositum non uidemus, etiam imbres saxeos totas saepe comminuisse regiones? Difficiles pluuiæ sata faciunt emori, & sterilitatem inducunt terris. Immunis enim antiquitas malis ab his fuit? cum etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruisse siccatis. Pestilentie contagia urunt genus humanum. Annalium scripta percurrite linguarum diuersitatibus scripta, uniuersas discetis gentes saepenumero desolatas, & uiduatas suis esse cultoribus. A locustis, à muribus, genus omne accidit atque ardeat frugum. Historias ite per exterarum, & ab istis pestibus instruemini quoties prior ætas affecta sit, & paupertatis ad miseriam uenerit. Terrarum ualidissimis motibus tremefactæ nutant usque ad periculum ciuitates. Quid hiatus maximis interceptas urbes cum gentibus superiora tempora non uiderunt? aut ab huiusmodi casibus fortunas habuere securas? Quando est humanum genus aquarum diluuijs interemptum? nõ ante nos? Quando mundus incensus in fauillas et cineres dissolutus est? nõ ante nos? Quando urbes amplissimæ marinis cooperitæ sunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus gesta sunt? non ante nos? Quando pernicijs populis uenenatis ab anguibus data est? non ante nos? Nam quod nobis obiectare consuecistis bellorum frequentium causas, uastationes urbium, Germanorum & Scythicas irruptiones, cum pace hoc uestra & cum bona uenia dixerim: quale sit istud quod dicitur, calumniarum libidine non uidetis. Ut ante millia annorum decem,

ab insula quæ perhibetur Atlantica Neptuni (sicut Plato demonstrat) magna erumperet uis hominum, ut innumeras funditus deleret atque exstingueret nationes, nos fuimus causa? ut inter Assyrios & Bactrianos Ninò quondam Zoroastreque ductoribus non tantum ferro dimicaretur & uiribus, uerum etiam Magicis & Chaldeorum reconditis disciplinis, inuidia nostra hæc fuit? ut Helena Dijs ducibus atque impulsoribus rapta, & suis effectum dirum & uenturis temporibus fatum, religionis nostræ attributum est criminis? ut ille immanis Xerxes mare terrens immitteret, & gressibus maria transiret, nostri nominis effectum est iniuria? ut ex Macedonia finibus unus exortus adolescens Orientis regna & populos captiuitate & seruitio subiugaret, nos fecimus, atque excitauimus causas? ut modo Romani, uelut aliquod flumen torrens, cunctas submergerent atque obruerent nationes, nos uidelicet numina præcipitauimus in furorem? Quod si hominum nullus est, qui, quæ dudum gesta sunt, nostris audeat temporibus imputare, quemadmodum possumus miseriarum esse præsentium cause, cum noui fiat nihil, sed sint omnia uetera, & nullis antiquitatibus inaudita? Quanquam ista quæ dicitis bella Religionis nostræ ob inuidiam commoueri, non sit difficile comprobare post aditum Christum in mundo non tantum non aucta, uerum etiam maiore ex parte furiarum compressionibus imminuta. Nam cum hominum uis tanta magisterijs eius accepimus ac legimus, malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti quam irrogare esse præstantius: suum potius fundere, quam alieno polluere manus & conscientiam

CRUORE:

*Atlantica ins.**Ninus**Helena**Xerxes**Alexander*

*Christi beneficium,
in mortalibus.*

*Exa. ad Rom. de
causa miserarum.*

cruore: habet à Christo beneficium iamdudum orbis *in-*
gratus: per quem ueritatis mollita est rabies, atque hosti-
les manus cohibere à sanguine cognati animantis occo-
pit. Quid si omnes omnino, qui homines esse non specie
corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus
eius pacificisq; decretis aurem uellent commodare pau-
lisper, & non fastu & supercilio tumidi, suis potius sensi-
bus, quàm illius commotionibus crederent: uniuersus
iamdudum orbis mitiora in opera conuersis usibus fere-
ri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordia
salutarem incorruptis foederum sanctionibus conueni-
ret. Sed si per uos inquit nihil rebus incommodatur hu-
manis, unde sunt hæc mala, quibus urgetur & premitur
iamdudum miseranda mortalitas? Sententiam me pos-
cis huic necessariam nihil causæ. Neque enim præsens at-
que in manibus posita disceptatio in id sumpta est à me,
ut ostenderem, uel probarem quibus unaqueque res cau-
sis & rationibus fieret: sed ut maledicta criminis tanti
procul esse ab nobis ostenderem. Quod si præsto, si factò
& arguentis insignibus rei ueritas explicatur, unde
sint hæc mala, uel ex quibus profluant fontibus princi-
pijsq; non curo. Ac ne tamen omnino quid de rebus hu-
iusmodi sentiam, nihil uidear interrogatus expromere,
possum dicere: Quid enim si prima materies, quæ in re-
rum quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium
causas suis continet rotationibus inuolutas? Quid si syde-
rum motus certis signis, partibus, temporibus, lineis pa-
riunt hæc mala, & subiectis afferunt uariorum discrimi-
num necessitates? Quid si statis temporibus rerum uicissi-
tudines

tudines fiunt, atque ut in maritimis aestibus, modo secun-
 da res affluunt, modo rursus refluunt malis reciprocantibus
 prospera? Quid si materiae sax ista, quam sub nostris
 calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam,
 ut expiret nocentissimos halitus, quibus corruptus aer
 iste, & corporibus labem ferat, & negocia infirmet hu-
 mana? Quid si, quod proximum uero est, quicquid nobis
 uidetur aduersum, mundo ipsi non est malum: omniaque
 que fiunt nostris commoditatibus statuentes, opinionibus
 improbis criminamur euenta riaturae? Plato ille sub-
limis apex philosophorum & columen, seua illa diluui-
& conflagrationes mundi, purgationem terrarum suis
esse in commentarijs prodidit: nec uir prudens extimuit
 humani generis subuersionem, cladem, ruinas, interitus,
 funera, rerum inuouationem uocare, & iuuentutem his
 quandam redintegratis uiribus comparari. Non pluit,
 inquit caelum, & frumentorum inopia nescio qua labo-
 ramus. Quid enim inseruire elementa tuis necessitatibus
 postulas? atque, ut uiuere mollius & delicatius tu possis,
 obsequia temporum tuis debet commoditatibus se dare?
 Quid enim si hoc pacto nauigationis cupidissimus con-
 queratur uetos iamdiu non esse, & caeli conqueuisse flatu-
 ras? Nunquid ideo dicendum est perniciosam esse tran-
 quillitatem illam mundi, quia uectoribus impediatur uota?
 Quid si Sole aliquis torrere se suctus, & acquirere cor-
 pori siccitatem, ratione consimili conqueratur frequen-
 tissimis nubilis iucunditatem serenitatis ablatam? Nun-
 quid ideo dicenda sunt nubila inimica obductione pende-
 re, quia libidini non permittitur ociose rutilare se flam-
 mis, &

Plato in Timaeo.

*Cicero in Som. Scip.
130. a.*

nis, & causas potionibus preparare? Euenta hæc omnia, quæ fiunt, et accidunt mole sub hac mundi, comodus non sunt nostris, sed ipsius pendenda rationibus ordinibusque nature. Nec si aliquid accidit, quod nosmetipsos, aut res nostras parum lætis successibus fouit, continuo malum est, & in exitiabilis rei opinione ponendū. Pluit mundus, aut nō pluit, sibimet pluit, aut nō pluit: & quod forsitan nescias, aut uliginem nimiam siccitatis ardore decoquit, aut longissimi temporis ariditatem pluuiarum effusionibus temperat. Pestilentias, morbos, fames, atque alias suggerit malorum exitiabiles formas: unde tibi est scire, ne quod exuberat, sic tollat, ut per sua dispendia modum rebus luxuriantibus figat? Tu audeas dicere, hoc & illud est in mundo malum, cuius explicare, dissoluere, neque originem ualeas, neque causam? & quia tuas impedit deliciarum, forsitan & libidinum, uoluptates, perniciosum esse atque asperum dicas? Quid ergo, quia frigus membris tuis aduersum est, & congelare sanguinis tui feruorem solet, iccirco in mundo hyems esse non debet? Et quia perferre flagrantissimos soles non potes, ex anno ætas tollenda est? atque alijs legibus alia rursus ordinanda natura? *Veratrum* uenenum est hominibus, nunquid ob hanc causam non debuit nasci? Oulibus insidiatur lupus, nunquid in culpa natura est, quod lanitijs extulit importunissimam beluam? Morsu animam serpens tollit maledicam scilicet primordijs rerum, quo tam seua prodigia genituris spirantibus addiderunt. Superciliosa nimium res est, cum ipse sis non tuus, aliena etiam in possessione uerferis, potentioribus dare conditionem uelle

Veratrum

velle ut id fiat, quod cupias, non quod in rebus inueneris
 antiquis constitutionibus fixum. Quare habere si locum
 uestras uultis querimonias homines, prius est ut doceatis
 unde, uel qui sitis, uobisne sit genitus & fabricatus
 mundus, an in eum ueneritis alienis ex regionibus inqui
 lini. Quod cum dicere non sit uestrum, neque explicare
 possitis cuius rei causa sub hac coeli conuexione uersemi
 ni, desistite arbitrari pertinere ad uos quicquam: cum ea
 que sunt, non pariliter fiant, sed ad sensus summam re=
 deant referanturq; totius. Christianorum, inquit, cau
 sa mala omnia adierunt, & interitus comparatur ab su=
 peris frugibus. Rogo cum hæc dicitis, nõ calumniari uos
 improbe, in apertis conspicitis manifestisq; mendacijs?
 Trecenti sunt anni ferme, minus uel plus aliquid, ex quo
 cœpinus esse Christiani, & terrarum in orbe censerit
 nunquid omnibus his annis continua fuerunt bella, con=
 tinua sterilitates, pax nulla in terris, nulla protinus utili=
 tas aut abundantia rerum fuit? Hoc enim primum effici=
 endum est, ei qui nos arguit, perpetuas & iuges calami=
 tates fuisse has, nunquam omnino respirasse mortalia, &
 sine ullis (ut dicitur) ferijs, multiplicium formas sustinuis
 se discriminum. Atqui non uidemus medijs his annis, me
 dijsq; temporibus, ex uictis hostibus innumerabiles esse
 uictorias reportatas? prolatos imperij fines, & in pote=
 statem redactas inauditi nominis nationes? sepenumero
 maximos annorum fuisse prouentus, utilitates, atque ab=
 undantias rerum tantas, ut commercia superet uniuersa
 pretiorũ auctoritate prostrata? Quemadmodum enim
 res agri, & usq; ad hoc tempus genus quĩ duraret morta

Annorum tempora.

lium, si non omnia, quæ usus posceret, subministraret fertilitas rerum? Sed fuerunt aliquando nonnulla in necessitatibus tēpora. Et relaxata sunt abundantijs. Rursus contra uoluntatem quædam bella administrata. Et uictorijs postmodum successibusq; correcta. Quid ergo dicemus? iniuriarum nostrarum deos modo memores esse, modo esse rursus immemores? Si quo tempore fames est, irati esse dicuntur, sequitur ut abundantie tempore irati & difficiles non sint: atque ita perducitur res eò, ut uicibus ludicris, & ponant, & repetant iras: & in integrum se semper offensionum recordatione restituât. Quanquam istud quod dicitur, quale sit explicabili non potest comprehensione cognosci. Si Alamannos, Persas, Scythas, iccirco uoluerunt deuinci, quod habitarent & degerent in eorum gentibus Christiani, quemadmodum Romanis tribuere uictoriam, cum habitarent & degerent in eorum quoque gentibus Christiani? Si in Asia, Syria, iccirco mures, & locustas effruescere prodigialiter uoluerunt, quod ratione consimili habitarent in eorum gentibus Christiani: in Hispania, Gallia, cur eodem tempore horum nihil natum est, cum innumeri uiuerent in his quoque prouincijs Christiani? Si apud Getulos, tum Aequitanos huius rei causa siccitatē satis ariditatemq; miserunt, eo anno cur messes amplissimas Mauris Nomadibusq; tribuerunt? cum religio similis his quoq; in regionibus uerteretur. Si in ciuitate una qualibet fame plurimos emori nostri nominis auersione fecerunt, cur ibidem annonaria charitate non tantum corporis non nostri, uerum etiam Christianos ditiores & locupletissimos reddide-

reddiderunt? Aut igitur cuncti nihil lati habere debuerunt, si malorum causa nos sumus: nationibus enim sumus in cunctis: aut cum mixta uideatis cum incommo-
dis leta, desinite nobis ascribere id quod offendit res ue-
stras, cum nihil letis officiamus & prosperis. Si enim e-
go ut male sit facio, cur ut bene sit non obsto? Si, ut inopia
magna sit, meum nomen in causa est: cur nihil impedio ut
sit feracitas maxima? Si, ut in bellis accipiatur uulnus, e-
godicor afferre fortunam, cur duelles cum pereunt, leuium
augurium non sum, nec aduersus spes bonas mali ominis
obscenitate traducor? Et tamen o magni cultores atque
antistites numinum, cur irasci populis Christianis augu-
stissimos illos asseueratis deos? ita non aduertitis, non ui-
deatis, affectus quam turpes, quam indecoras numinibus
attribuatis insanias? Quid est enim aliud irasci, quam in-
sanire, quam furere, quam in ultionis libidinem ferri, &
in alterius doloris crucem, efferrati pectoris alienatione
bacchari? Hoc ergo dii magni norunt, perpetiuntur, &
sentiunt, quod feræ, quod beluæ, quod mortiferæ continet
uenenato in dente natrices. Quod leuitatis in homine,
quod terreno in animante culpabile est, præstans illa na-
tura, & in perpetuæ uirtutis firmitate consistens, scire
asseueratur à uobis. Et quid ergo sequitur necessario, ni-
si, ut ex eorum luminibus scintillæ emicent, flammæ estu-
ent, anhelum pectus spiritum iaciat ex ore, & ex uerbis
ardentibus laborum siccitas inalbescat? Quod si uerum
est istud, & est exploratum, & cognitum, & seruescere
deos ira, & huiusmodi motus perturbatione iactari, im-
mortales, & perpetui non sunt: nec in diuinitatis alicu-

ius existimatione ponendi. Vbi enim est illus, sicut sapiētibus uidetur, affectus, ibi esse necesse est passionem. Vbi passio sita est, perturbationem consentaneū est consequi ubi perturbatio est, ibi dolor & ægritudo est. Vbi dolor & ægritudo est, imminutioni & corruptioni iam locus est: quæ duo si uexant, adest uicinus interitus, mors omnia finiens, & cunctis adimens sentientibus uitam.

Quid? quod isto modo nō tantum illos leues & feruidos: uerum, quod ab dijs conuenit procul esse dimotum, et in quos inducitis, & iniustos, & æquitatis uel modicæ nullam prorsus obtinere rationem. Quid est enim tam iniustum quàm in alios irasci, & alios ledere, de hominibus conqueri, & innoxia dilacerare frumenta? Christianum nomen odisse, & dispendijs omnibus suos labefactare cultores? At nunquid iccirco in uos etiam sæuiunt, ut intestinis uulneribus concitati in ultionem consurgatis illorū? Ergo humana patrocinia dij querunt, & nisi uestra fuerint assertione protecti, idonei non sunt ipsi, qui propulsare, defendere suas ualeant contumelias. Quinimmo si uerum est ardere illos ira, perмите illis potestatem sui, defendant se ipsi: atq; in ultionem maiestatis offensæ intestinas exerāt, experianturq; uirtutes. Possunt nos, si uoluerint, aestu, possunt nocentissimo frigore, possunt auris pestilibus, possunt morborum obscurissimis causis enecare, consumere, atque ab omni poenitus coetu exterminare mortalium. aut si malum cōsiliū est aggredi nos ui, emittant aliquod indignationis signum, per quod esse liquidū cunctis possit inuitissimis nos eis habitare sub cœlo. Vobis secundas tribuant uoletudines: aduersas nobis,
ac pesti-

ac pessimas. Opportunis imbribus uestra irrigent rura:
 pluuiarum quicunque sunt rores, nostris ab agellulis abi-
 gant. Lanitia curent uestra numerosis foetibus multipli-
 cari, sterilitatem infaustam nostris pecuarijs inferant. Ex
 oliuis uestris atque uinetis plenam faciāt autumnitatem
 fundi: at ex nostris exprimi unum prohibeant palmitis
 rorem. Ad extremum & ultimum, in uestro ore præci-
 piant suam fruges retinere naturā: at uero in nostro mel
 amarum fieri: olearum fluentia rancescere, & sub ipsi-
 s potum labris in acoris perfidiam uinum repente muta-
 ri. Quod cum minime fieri testificentur res ipsæ, neque
 minus ad nos quicquam, neque ad uos plurimum redun-
 dare uitalibus ex beneficijs constet, libido quæ tanta est
 inimicos atque hostes deos esse contendere Christianis?
 quos in rebus tristissimis, atque letis nihil abs te uideas
 ratione in aliqua discrepare? S uerum uobis permittitis,
 ac sine ullis assentationibus dici: uerba sunt hæc, uerba
 sunt, res immo per calumnias creditæ, nō cognitionis ali-
 cuius testimonio comprobata. Ceterū dij ueri, & qui ha-
 bere, qui ferre nominis huius auctoritatem condigni sunt
 neq; irascuntur, neq; indignantur, neq; quod alteri noce-
 at, insidiosis machinationibus construūt. Etenim re uera
 est impium, & sacrilegia cuncta transcendēs, sapientem
 illā credere beatissimamq; naturam magnū aliquid puta-
 re, si se sibi aliquis adulatoria humilitate submittat: et si
 fuerit non factum, despectam se credere, et ab summi cul-
 minis decidisse fastigio. Puerile, pusillū est, & exile, uix
 & illis conueniens, quos iam dudū experientia doctorū
demonas appellat, & hos non nosse cœlestia, & in hac *de quibus*

rerum materia crassiore conditionis suae sorte uersari. Vestra sunt haec, uestra sunt irreligiose opinata, & irreligiosius credita. Quinimmo, ut uerius proloquar, haru spices has fabulas, coiectores, arioli, uates, & nunquam non uani concinnaere fanatici: qui ne suae artes intereant, ac ne stipes exiguis consultoribus excutiant iam rarioris, si quando uos uelle rem uenire in inuidiam compereant, indignantur, declamitantq;: In templis iam raritas summa est. Iacent antiquae derisui ceremoniae, & sacramentorum quondam ueterrimi ritus religionum nouarum superstitionibus occiderunt. merito humanum genus tot miseriarum angustijs premitur, tot laborum excruciatum & rumnis. Et homines brutum genus, & quod situm sub lumine est, caecitate ingenua nequeunt uideri, audent asseuerare furiosi, quod uos credere non erubescitis sani. Ac ne quis nos tamen diffidentia responsionis, tranquillitatis existimet deos donare muneribus, innoxias affingere his mentes, atq; ab omni perturbatione dimotas, concedamus, sicut libitum uobis est, intendere in nos iras, sanguinem illos sitire nostrum, & iamdudum nos cupere mortaliu submouere de seculis. Sed si non est molestum, non graue, si communis officij res est, non ex gratia, sed ex uero disceptationis huius disceptare momenta, audire a uobis exposcimus, quae nam sit haec ratio, quae causa, propter quam in nos tantum & dii seuiant superi, & asperati homines inardescant. Religiones, inquit, impiae, atq; inauditos cultus terrarum in orbe tractatis. Quid o participes rationis audetis homines proloqui, quid effutire, quid promere temerariae uocis desperatione tetatis? Deum principem

cipem rerum cunctarum quaecumque sunt, dominum sum-
 mitatem omnium summorum obtinentem adorare, ob-
 sequio uenerabili inuocare, in rebus fessis totis, ut ita di-
 xerim, sensibus amplexari, amare, suspicere, execrabilis
 religio est & infauista, impietatis & sacrilegij plena, ce-
 rimoniae antiquitas institutas nouitatis sua superstitione
 contaminans? Hoccine est quae so audax illud facinus &
 immane, propter quod maximi coelites aculeos in nos in-
 tendunt irarum atque indignationum suarum? propter
 quod uos ipsi, cum libido inceserit sacra, exuitis nos bo-
 nis, exterminatis patrijs sedibus, irrogatis supplicia capi-
 talia, torquetis, dilaceratis, exuritis, et ad extremum nos
 feris & belluarum laniatibus obiectatis? Quisquis istud
 in nobis damnat, aut in aliqua ducit criminatione ponen-
 dum, is haud nomine appellandus est hominis, quamuis
 ille uideatur sibi, haud Deus esse credendus est, quamuis
 ipse se esse similem profiteatur. In uatibus profanis nos
 impios Dodonaeus aut Iuppiter nominat, & ipse dicitur
 Deus, atque in ordine computabitur numinum? qui aut
 summo seruientibus regi crimen impietatis affingit, aut
 sibi torquetur maiestatem eius, cultumque praeponi? Deli-
 us Apollo, uel clarius, didymaeus, philesius, pythius & is
 habendus diuinus est? qui aut summum Imperatorem ne-
 scit, aut ignorat à nobis quotidianis ei precibus suppli-
 cari: qui si pectorum secreta nesciret, nec quid in inti-
 mis sensibus contineamus, agnosceret: summum tamen
 inuocare nos deum, et ab eo quod postulamus orare, uel
 auribus potuit scire, uel ipsius uocis sono, qua utimur in
 precibus, noscitare. Nondum est locus ut explicemus om-

Christianorum religio

nes istos, qui nos damnant, qui sint, uel unde sint: quantum possint, uel nouerint: cur ad Christi pauca mentionem, discipulos cur eius inimicos habeant & inuisos: quod tamen humanum pollicentibus sensum una pariter definitione figamus, nihil sumus aliud Christiani, nisi magistro Christo summi regis ac Principis ueneratores: nihil, si consideres, aliud inuenies in ista religione uersari. Hæc totius summa est actionis: hic propositus terminus diuinorum officiorum, hic finis, huic omnes ex more profestrimur, hunc collatis precibus adoramus, ab hoc iusta, & honesta, & auditu eius condigna deposcimus: non quo ipse desideret supplices nos esse, aut amet subferri tot millium uenerationem uidere: utilitas hæc nostra est, & commodi nostri rationem spectans. Nam quia prouidimus ad culpas, & ad libidinis uarios appetitus uitio sumus infirmitatis ingenitæ, patitur se semper nostris cogitationibus concipi: ut dum illum oramus, & mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentie uoluntatem, & ab omni nos labe delictorum omnium amputatione purgemus. Quid dicitis ô sacri diuinique interpretes iuris: meliorisne sunt causæ, qui Grundules adorant lares, Aios locutios, Libentinos, quam sumus nos omnes qui Deum colimus rerum patrem, atque ab eo deposcimus rebus fessis languentibusque tutamina? Et illi cati, sapientes, prudentissimi uobis uidentur, nec reprehensionis ullius, qui Faunos, qui statuas, ciuitatumque genios, qui Paufos reuerentur atque Bellonas. Nos hebetes, stolidi, fatui, obtusi pronunciamur & bruti: qui dedidimus nos deo, cuius nutu & arbitrio omne quod est, constat, & in sententia

tentiæ suæ perpetuitate defixum est. Hancine sententi-
 am promittis? hanc legem constituitis? hanc promulga-
 tis, ut honoribus afficiatur amplissimis quisquis uestros
 adorauerit seruos? crucem mereatur extremam quis-
 quis uobis ipsis dominis supplicarit? In ciuitatibus maxi-
 mis, atq; in potentioribus populis sacra publice fiunt scor-
 tis meritorijs quondam atque in uulgarem libidinẽ pro-
 fitutis, nullus timor indignationis in dijs est. Tempa feli-
 bus, scarabeis, & buculis sublimibus sunt elata fastigijs:
 silent irrisæ numinum potestates, nec liuore afficiuntur
 ullo, quod sibi comparatas animantium uilium conspici-
 unt sanctitates. Nobis solis sunt inimici, nobis asperrimi
 Dij hostes, quia patrem ueneramur illorum, per quem, si
 sunt, esse & habere substantiam sui numinis maiestatisq;
 ceperunt: à quo ipsam deitatem (ut ita dicam) sortiti es-
 se sentiunt, & in rerum numero recognoscunt, cuius uo-
 luntate & arbitrio, & interire, & solui, nec solui pos-
 sunt, nec interire. Nam si omnes concedimus unum esse
 principem solum, quem nulla res alia uetustate temporis
 antecedit, post illum necesse est cuncta & nata esse &
 prodita, & in sui nominis profluuisse naturam. Quod si
 fixum & ratum est, erit nobis consequens confiteri, &
 deos esse natiuos, & à principe rerum fonte ortus sui o-
 riginem ducere. Qui si sunt natiui, & geniti, & inter-
 tionibus utiq; periculisq; uicini. At enim esse creduntur
 immortales, perpetui, & nullius unquam participes fi-
 nis. Ergo istud munus dei patris & donum est, ut infinita
 meruerint idem esse per sæcula, cū sint labiles solubilesq;
 natura. Atq; utinam daretur in unius speciem concionis

toto orbe contracto oratione hac uti, & humani in generis audientia collocari. Ergone impie religionis sumus apud uos rei, & quod caput rerum & columen uenerabilibus adimus obsequijs, ut conuitio utamur uestro, infausti & athei nuncupamur? Et quis magis relictus horum feret inuidiam nominum, quam qui alium præ hoc Deum, aut nouit, aut sciscitatur, aut credit? Nonne huic omnes debemus hoc ipsum primum quod sumus? quod esse homines dicimur? quod ab eo uel missi, uel lapsi cæcitate, hoc in corpore continemur? Non quod incedimus, quod spiramus & uiuimus, ab eo ad nos uenit? uicq; ipsa uiuendi efficit nos esse, & animali agitatione motari? Nonne ab hoc effluunt causa, per quas nostra fulcitur salus uariarum munificentia uoluptatum? Mundus iste in quo degitis, cuius est? aut quis eius uobis attribuit fructu possessionemq; retinere? Quis, ut subiectas res cernere, ut contrectare, ut considerare possitis, publicum illud lumen dedit? Quis, ne fixa pigritie stupore torpescerent elementa uitalia, solis igneis constituit ad rerum incrementa futuros? Solem Deum cum esse credatis, conditorem eius, opificemq; non queritis? Luna cum apud uos dea sit, non similiter scire curatis genitor eius & fabricator quis sit? Nonne cogitatio uos subit considerare, disquirere, in cuius possessione uersimini? cuius in re sitis? cuius ista sit, quam fatigatis terra? cuius aer iste, quem uitali recipocatis à spiritu? cuius abutamini fontibus? cuius liquore? quis uentorum disposuerit flamina? quis undosâs excogitauerit nubes? quis seminum frugiferas potestateis rationum proprietate distinxerit? Apollo
nobis

uobis pluit, Mercurius uobis pluit? Aesculapius, Hercules, aut Diana rationem imbrium, tempestatumq; sinxerunt: Et hoc fieri qui potest, cum in mundo profiteamini eos natos, certoq; tempore sensum arripuisse uitalem? Si enim temporis antiquitate mundus eos anteuenit, & priusquam nati sunt, iam nouerat pluuias tempestatesq; natura, nullum serius nati pluendi ius habent, neq; eis inserere rationibus se possunt, quas inuenerunt hic agi, & maiore ab autore tractari. O maxime, o summe reru inuisibilium procreator. O ipse inuise, & nullis unquam *afferte.* comprehendere naturis, dignus, dignus es uere (si modo te dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligensq; natura, & habere & agere nunquam desinat gratias: cui tota conueniat uita genu nixo procumbere, & continuatis precibus supplicare. Prima enim tu causa es, locus rerum, ac spacium, fundamentum cunctorum quaecunq; sunt, infinitus, ingenuus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delinuat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio qualitatis, expers quantitatatis, sine situ, motu, & habitu, de quo nihil dici & exprimi mortalium potest significatione uerborum: qui, ut intelligaris, tacendum est, atq; ut per umbram te possit errans inuestigare suspirio, nihil est omnino mutandum. Da ueniam rex summe tuos persequentibus famulos: & (quod tuae benignitatis est proprium) fugientibus ignosce tui nominis et religionis cultum. Non est mirum si ignoraris: maioris est admirationis si sciaris: nisi forte audeat quisquam, hoc enim furiose restat insaniam, ambigere, dubitare, an sit iste Deus, an non sit: explorata fidei

dei ueritate, an rumoris casu opinione sit creditus. Ad
 dimus enim quosdam philosophandi studio deditos, par
 tim ullam negare uim esse diuinam, partim an sit quoti
 die querere: alios casibus fortuitis, & concursuionibus
 temerarijs summam rerum construere, atq; diuersitatis
 impetu fabricari: cum quibus hoc tempore nullum nobis
 omnino super tali erit obstinatione certamē. Aiunt enim
 sana sentientes, cōtradocere rebus stultis stultitiæ esse ma
 ioris. Sermo cum his nobis est, qui diuinum esse consenti
 entes genus de maioribus dubitant, cum ijdem esse ple
 beia atq; humiliora fateantur. Quid ergo, res tantas ar
 gumentis nitentur atq; elaborabimus obtinere? Discer
 dat hæc longe, atq; à nobis procul, procul inquam (ut di
 citur) aberuncetur amentia. Ita est enim periculosum ar
 gumentis aggredi deum principem comprobare, quam
 ratione huiusmodi esse illum, uelle cognoscere. Nec quis
 quam refert, aut discrepat, utrumne neget illum, an asse
 ras, atq; existere fatearis: cum in eadem culpa sit, et asser
 tio talis rei, & abnegatio refutatoris increduli. Quis
 quam ne est hominum, qui non cum istius principis no
 tione diem primæ natiuitatis intrauerit, cui non sit in
 genitum, non affixum, imò ipsis penè in genitalibus ma
 tris non impressum, non insitum, esse regem ac Dominū,
 cunctorum quæcunque sunt moderatorem? Ipsa denique
 hircere si animantia muta potuissent: si in linguarum no
 strarum facilitatem solui, immo si arbores, glebæ, saxa,
 sensu animata uitali uocis sonitum quirent & uerborū
 articulos integrare, ita non duce natura, & magistra, nō
 incorruptæ simplicitatis fide, & intelligerent esse De
 um,

Aueruncetur.
L. Noni, et Cæro. Att.
135. b.

om, & cunctorum dominum solum esse clamarent? Sed frustra, inquit, nos falso, & calumnioso incesitis & appetitis crimine: tanquam eamuis inficias esse Deum maiorem: cum à nobis & Iuppiter nominetur, & optimus habeatur & maximus: cumq; illi augustissimas sedes, & capitolia constituerimus immania. Dissimilia copulare, atq; in unam speciem cogere inducta confusione conamini. Nam Deus omnipotens mente una omnium, & communi mortalitatis assensu, neq; genitus scitur, neq; nouã in lucem aliquando esse prolatus, nec ex aliquo tempore cœpisse esse, uel sæculo. Ipse est enim fons rerum, sator sæculorum ac temporum. Non enim ipsa per se sunt, sed ex eius perpetuitate, perpetua, & infinita semper continuatione procedunt. At uero Iuppiter (ut uos fertis) & patrem habet & matrem, auos, auias, fratres: nunc nuper in utero matris suæ formatus, absolutus mensibus & consummatum decem, ignotam sibi in lucem sensu irruisse uitali. Ergo, si hæc ita sunt. Iuppiter esse Deus qui potest: cum illum esse perpetuum constat, & perhibeatur alter à uobis, & dies habuisse natales, & paucifactus re noua lamentabilem extulisse uagitum? Sed sint (ut uultis) unum, nec in aliqua ui numinis, & maiestate distantes: ecquid ergo iniustus persequimini nos odijs? Quid, ut omnibus pessimi, nostri nominis inhorrescitis mentione? si, quem Deum colitis, eum & nos: aut quid in eadem causa uobis esse contenditis familiares deos: inimicos atq; infestissimos nobis? Etenim, si una religio est nobis uobisq; communis, cessat ira cœlestium: sin nobis infesti sunt solis, manifestum est nescire, & uos, & illos deum: quem lo-

uem non esse ipsis clarum est indignationibus numinum.
 Sed non (inquit) iccirco dii uobis infesti sunt, quod omni
 potentem colatis Deum: sed quod hominem natum, &
 (quod personis in fame est uilibus) crucis supplicio inte=
 remptum, & Deum fuisse contenditis, & superesse ad=
 huc creditis, & quotidianis supplicationibus adoratis.
 Si uobis iucundum est amici, edisserate quinam sint hi
 dii, qui à nobis Christum coli, suam credant ad iniuriam
 pertinere? Ianus Ianiculi conditor? & ciuitatis Saturnie
 Saturnius auctor? Fauna, fatua Fauni uxor? bona dea que
 dicitur, sed uino meliori, & laudabiliori potu? Indigetes
 illi, qui flumen repunt, & in alueis Numici cum ranis et
 pisciculis degunt? Aesculapius, & Liber pater, Coron=
 de ille natus, ex genitalibus matris alter fulmine præci=
 pitatus? Mercurius utero susus Maie? & (quod est diui=
 nus) candidi arquitequentes Diana & Apollo, circum=
 lati per fugas matris, atq; in insulis errantibus uix tutis
 Dionea Venus proles, uiri materfamilias Troici, atque
 intestini decoris publicatrix? in Trinacrie finibus Ceres
 nata, atque in floribus legendis occupata Proserpina?
 Thebanus, aut Tyrius Hercules, hic in finibus sepultus
 Hispanie, flammis alter concrematus cæcis? Tyndari=
 de Castores, equos unus domitare consuetus, alter pu=
 gillator bonus, & crudo inexuperabilis cestu, ignes &
 fulgores marini, & ouorum progenies dii? Syriapis Pe=
 loponesi proditus, & in Aegypto Serapis nuncupatus?
 Aethiopicis solibus Isis furua mærens perditum filium,
 & membratim coniugem lancinatum? Præterimus, &
 transgredimur Opis soboles regias: quas in libr. auctores
 uestri

uestri, quæ fuerint, & quales, uobis ediscentib. prodiderunt. Hinc ergo Christum coli, et à nobis accipi, et existimari pro numine uulneratis accipiunt auribus? & obliiti paulo ante sortis fuerint & cōditionis cuius, id, quod sibi concessum est, impertiri alteri nolunt? Hæc est iustitia cœlitum? hoc deorū iudicium sanctū? Nōne istud liuoris est atq; auaritiæ genus? Non obtrectatio quædā sordens, suas eminere tātummodo uelle fortunas, aliorū res premi, & in cōtempta humilitate calcari? Natum hominē colimus. Quid enim, uos hominē nullum colitis natum? Non unū, et alium? nō innumeros alios? quinimmo nō omnes, quos iam templis uestris, mortaliū sustulistis se numero, & cœlo syderibusq; donastis? Si enim forte uos fugit sortis eos humane, & cōditionis fuisse cōmunis: replica te antiquissimas literas, & eorum scripta percurrite, qui uetustati uicini, sine ullis assentationib. cuncta ueritate in liquida prodiderūt. Iam profecto discetis, quibus singuli patribus: quibus matrib. fuerint procreati, qua imati regione, qua gente, quæ fecerint, egerint, pertulerint, actitarint, quas in rebus obeundis aduersorum senserint, secundantiumq; fortunas. Sin autē scientes uteris esse gestatos, & frugibus eos uictitasse terrenis, nihilominus tamē nati hominis obiectatis cultū: res agitis satis iniustas, ut id in nobis constituatis esse damnabile, quod & ipsi uos factitatis: aut, quæ uobis licere permittitis, consimiliter alijs licitum esse nolitis. Sed concedamus, interdum manū uestris opinionibus dantes, unū Christum fuisse de nobis, mētis, animæ, corporis, fragilitatis, & cōditionis uuius: nonne dignus à nobis est tantorum ob munerū gra-

tiam deus dici, deusq; sentiri? Si enim uos Liberum, quod usum repererit uini, si, quod panis, Cererem, si Aesculapium, quod herbarii, si Mineruam, quod oleæ, si Triptolemum, quod aratri, si deniq; Herculem, quod feras, quod fures, quod multiplicium capitum superauit cōpescuiq; natrices, diuorum retulistis in cœtum: honoribus quantis afficiendus est nobis, qui ab erroribus nos magnis insinuatā ueritate traduxit: q̄ uelut cecos passim, ac sine ullo rectore gradiētes, ab deruptis, ab deuijs, locis planioribus reddidit. Qui, quod frugiferū primo atq; humano generi salutare, Deus monstrauit quid sit, quis, quātus, & qualis, qui profundas eius atq; inenarrabiles altitudines (quā tum nostra quiuit mediocritas) capere & intelligere permisit et docuit: Qui, quo autore, quo patre mundus iste sit constitutus & conditus, fecit benignissime sciri: Qui natiuitatis eius exprompsit genus, & nullius aliquando cognitione presumptam materiā illius. Vnde ignibus solis genitalis feruor ascitur. Cur luna semper in motu indēnis creditur animalibus causis lucē semper atq; obscuritatem resumens. Animalium origo quæ sit, rationes quas habeant semina. Quis ipsum finxerit hominem, quis informarit, uel ex materiæ quo genere cōstructionē ipsam confirmauerit corporū. Quid sit sensus, quid anima, aduolarit ne ad nos sponte, an cum ipsis sata sit & procreata uisceribus, mortis particeps degat, an immortalitatis perpetuitate donata sit. Qui status nos maneat, cum dissolutis abierimus à membris. Victurine nos simus, an memoriam nullam nostri sensus & recordationis habituri. Qui arrogantiam constrinxit nostram, et elatas supercili-

lto ceruices modum fecit suae infirmitatis agnoscere: Qui animata monstrauit infirmia nos esse, uanis opinionib. sedere: nihil comprehensum habere, nihil scire, et quae nostros sua sunt ante oculos, non uidere: Qui (quod omnia superauit, & transgressum est munera) ab religionib. nos falsis religionē traduxit ad uerā: Qui ab signis inertibus, atq; ex uilissimo formatis luto ad sidera subleuauit & caelum: et cum domino rerum deo supplicationū fecit uerba atq; orationum colloquia miscere. Venerabar (ō cecitas) nuper simulachra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos & malleis fabricatos, elephantorū ossa, picturas, ueteriosis in arboribus tēnias: si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui unguine ordinatū, tanquā inesset uis praesens, adulabar, affabar, & beneficia poscebam nihil sentiente de trūco: & eos ipsos diuos, quos esse mihi persuaferam, afficiebam contumelijs grauius: cum eos esse credebam ligna, lapides, atq; ossa, aut in huiusmodi rerū habitare materia. Nunc doctore tāto in uias ueritatis inductus, omnia ista, quae sint, scio: digna de dignis sentio, contumeliam nomini nullam facio diuino: & quid cuiq; debeat, uel personae, uel capiti, inconsumptis gradibus atq; autoritatibus tribuo. Ita ergo Christus non habeatur a nobis deus: nec, qui omnium alioquin uel maximus potest excogitari, diuinitatis afficiatur cultu, a quo iam dudū tanta & accepimus dona uiuētes, & expectamus, dies cū uenerit, ampliora? Sed patibulo affixus interijt. Quid istud ad causam? Neque enim qualitas & deformitas mortis dicta eius immutat aut facta, aut eo minor uidebitur disciplinarū eius autoritas, quia uincula

lis corporis non naturali dissolutione digressus est, sed uil-
 illata decessit. Pythagoras Samius suspitione dominatio-
 nis iniusta uiuus concrematus in fano est: nūquid ea, quæ
 docuit, uim propriam perdidērūt, quia non spiritū spon-
 te, sed crudelitate appetitus effudit: Similiter Socrates ci-
 uitatis suæ iudicio damnatus capitali affectus est pœna:
 nunquid irrita facta sunt, quæ sunt ab eo de moribus, uir-
 tutibus, & officijs disputata, quia iniuria expulsus è uita
 est: innumerabiles alij gloria, & uirtute, & existimatio-
 ne pollētes, acerbissimarum mortuū experti sunt formas:
 ut Aquilius, Trebonius, Regulus: nunquid idcirco post ui-
 tam iudicati sunt turpes, quia non publica lege fātorum,
 sed mortis asperissimo genere lacerati, excruciatiq; perie-
 runt: Nemo unquā innocens male interēptus infamis est:
 nec turpitudinis alicuius commaculatur nota, qui nō suo
 merito pœnas graues, sed cruciatoris perpetuū seruitu-
 tē. Et tamen ò isti, qui hominē nos colere morte sanctum
 ignominiosa ridetis: nonne Liberū et uos patrē membra-
 tum ab Titanis dissipatū fanorum consecrationi aptatis?
 Nonne Aesculapium medicaminum repertorē, post pœ-
 nas, & supplicia fulminis, custodē nūcupauistis & presi-
 dem sanitatis, ualetudinis, & salutis? Nonne ipsum Her-
 culem magnum sacrificijs, hostijs, & thure inuitatis in-
 censo? quem ipsi uos fertis uiuum arsisse post pœnas, &
 cōcrematum in funebribus busticetis? Nōne illum Atym
 Phrygem abscissum, & spoliatum uirū magnæ matris in-
 adytis deum propitiū, deum sanctum Gallorū conclama-
 tione testamini? Nōne ipsum Romulum patrē, Senatorū
 manibus dilaceratū centum, et Quirinum esse Martium
 dicitur

dicitis, & sacerdotibus & puluinaribus honoratis, et in adibus adoratis amplissimis, & post hæc omnia cœlū ascendisse iuratis? Aut igitur ridendi et uos estis, qui homines grauisimis cruciatibus interemptos deos putatis, & colitis: aut, si certa est ratio, cur id uobis faciendum putatis: & nobis permittite scire, quibus istud causis, rationibusq; faciamus. Natum hominem colitis. Etiam si esset id uerum (locis ut in superioribus dictū est) tamen pro multis, & tam liberalibus donis, quæ ab eo profecta in nobis sunt, Deus dici appellariq; deberet. Cum uero deus sit certa, & sine ullius rei dubitatiōis ambiguo, inficiaturos arbitramini nos esse, q̄ maxime illū à nobis coli, & præsidem nostri corporis nūcupari? Ergo ne, inquiet aliquis ferens, iratus, et percitus, deus ille est Christus? Deus respōdebimus, & interiorum potentiarum deus: & quod magis in filios acerbissimis doloribus torqueat, rei maxime causa à summo rege ad nos missus. Postulabit forsitan in sanior et furiosior factus: an se ita res habeat, quemadmodum dicimus, comprobari. nulla maior est comprobatio quam gestarum ab eo fides rerum, quam uirtutū nouitas: quam omnia uicta decreta, dissolutaq; fatalia, quæ populi gentesq; suo generis sub limine nullo dissentiente uideret: que nec ipsi audent falsitatis arguere, quorū antiquas et patrias leges uanitatis esse plenissimas atq; inanisime superstitionis ostēdit. Occursurus forsitan rursus est cum alijs multis calumniosis illis & puerilib. uocibus: magus fuit, clandestinis artibus omnia illa perfecit: Aegyptiorū ex adytis angelorū potentium nomina, & remotas fura nos est disciplinas. Quid dicitis ò paruuli, incomperta uo

bis, & nescia temeraria uocis loquacitate garriētes? Er-
 gone illa, quæ gesta sunt, demonū fiere præstigia, & ma-
 gicarū artium ludi? Potestis aliquē nobis designare, mon-
 strare ex omnibus illis Magis, qui unquā fuere per sæcu-
 la, consimile aliquid Christo millesima ex parte qui fece-
 rit? qui sine ulla ui carminū, sine herbarū & graminum
 succis, sine ulla aliqua obseruatione sollicita sacrorū, li-
 baminū, temporū: Nō enim urgemus, & querimus, quæ
 sese spondeant facere, uel in quibus generibus actū so-
 leat omnis illorū doctrina et experientia cōtineri. Quis
 enim hos nesciat aut imminētia studere prænoscere, quæ
 necessario (uelint nolint) suis ordinationibus ueniūt: aut
 mortiferam immittere quibuslibuerit tabem, aut familia-
 rum dirūpere charitates: aut sine clauibus referare, quæ
 clausa sunt: aut ora silētio uincire, aut in curriculis equos
 debilitare, incitare, tardare, aut uxoribus, & liberis alie-
 nis (siue illi mares sint, siue fœminei generis) incōcessi a-
 moris flammæ, & furiales immittere cupiditates? Aut si
 utile aliquid uideātur audere, nō propria ui posse, sed eo-
 rum, quos inuocāt, potestate. Atqui constitit Christū sine
 ullis adminiculis rerum sine ullius ritus obseruatōe, uel
 lege, omnia illa, quæ fecit, nominis sui possibilitate fecis-
 se. Et quod proprium, consentaneum, dignum deo fuerat
 uero, nihil nocens, aut noxium, sed opiferū, sed salutare,
 sed auxiliariis plenū nobis potestatis munificæ libera-
 litate donasse. Quid dicitis ō iterū? ergo ille mortalis, aut
 unus fuit ē nobis, cuius imperium, cuius uocem populari-
 bus & quotidianis uerbis missam, ualitudines, morbi, fe-
 bres, atq; alia corporū cruciamenta fugiebant: Vnus fuit
 ē nō =

è nobis, cuius præsentiam, cuius uisum gens illa nequibat
 ferre mercorum in uisceribus demonum, conterritaq; ui
 noua membrorū possessione cedebat? Vnus fuit è nobis,
 cuius feda uitilignes iusioni obtèperabāt pulse statim,
 & concordiam colorū cōmaculatis uisceribus relinque
 bant? Vnus fuit è nobis, cuius ex leui tactu stabant proflu
 uia sanguinis, & immoderatos cohibebāt fluores? Vnus
 fuit è nobis, cuius manus intercutes & ueternose fugie
 bant unda, penetrabilis ille uitabat liquor, et turgētia ui
 scera salutarī ariditate deflabant? Vnus fuit è nobis, qui
 claudos currere præcipiebat, et iā operis res erat: porri
 gere mancos manus, & articuli mobilitates iam ingeni
 tas explicabant: captos mēbris assurgere, et iam suos re
 ferebāt lectos alienis paulo ante ceruicibus lati: uiduatos
 uidere luminibus, & iam cœlum diemq; cenebant nullis
 cum oculis procreati? Vnus, inquam, fuit è nobis, qui de
 bilitatib; uarijs, mōrbisq; uexatos centū, aut hoc amplius
 semel una intercessione sanabat? cuius uocē ad simplicē
 furibūda & insana explicabant se maria? procellarū tur
 bines tempestatesq; sudebant? qui per altissimos gurgites
 pedem ferebat inlutum? calcabat ponti terga undis ipsis
 stupētibus in famulatum subeunte natura? qui sequentiū
 se millia quinq; saturauit quinq; panibus? ac, ne esse præ
 stigitie incredulis illis uiderētur & duris, bis senarū spor
 tarum sinus reliquiarū fragminib; aggerabat? Vnus fuit
 è nobis, qui redire in corpora iam dudū animas præcipie
 bat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & post diē
 funeris tertium pollinctorum uelaminib; expediri? Vnus
 fuit è nobis, qui, quid singuli uoluerēt, quid sub obscuris

Vana lingua.

cogitationibus cōtinerent, tacitorū in cordibus peruidebat: Vnus fuit ē nobis, qui cum unam emitteret uocem, ab diuersis populis, & dissona oratione loquentibus, familiaribus uerborum sonis, & suo cuiq; utēs existimabatur eloquio? Vnus fuit ē nobis, qui cum officia religionis certe suis sectatoribus traderet, mundum totū repente complebat: quantusq; et qui esset, reuelata nominis immensitate monstrabat: Vnus fuit ē nobis, qui deposito corpore innumeris se hominū prompta in luce detexit: qui sermonem dedit, atq; accepit, docuit, castigauit, admonuit: qui ne illi se falsos uanis imaginationibus existimarent, semel, iterum, sepius familiari colloctione monstrauit: qui iustissimis uiris etiam num impollutis, ac diligētibus sese, nō per uana insomnia, sed per puræ speciem simplicitatis apparet: cuius nomen auditum fugat noxios spiritus: imponit silentiū uatibus: haruspices inconsultos reddidit: arrogantium magorū frustrari efficit actiones, non horrore (ut dicitis) nominis, sed maioris licentia potestatis: Et hæc quidē summam exposita, nō ea ratione protulimus, tanquā magnitudo facientis solis in his esset perspicienda uirtutibus. Quāta sint enim hæc, uel exilitates cuiuis reperirentur, & ludi, si traditum fuerit nosci, ex quibus ad nos regnis, cuius nominis ministrator adueniret? Quæ quidem ab eo gesta sunt, & factitata, non ut se uana ostentatione iactaret, sed ut homines duri, atq; increduli scirent nō esse, quod spondebatur, falsum: & ex opere benignitate, quid esset deus uerus, iam addiscerēt suspicari. Simul & illud uolumus sciri, cū summam (ut dictum est) enumeratio facta gestorum est nō ea solū Christi

stum potuisse, quæ fecit, sed constituta etiam exuperasse
 fatorum. Nam si (ut liquet, & constat) debilitates, & cor
 porum passiones, surdi, manci, & muti, neruorū contra
 ctio, & amissio luminis, fatalibus accidunt irroganturq;
 decretis, & solus hæc Christus correxerit, restituit, atq; sa=
 nauit: sole ipso est clarius potentiorum illum fuisse, quam
 fata sunt, cum ea soluit & uicit, quæ perpetuis nexibus,
 & immobili fuerat necessitate deuincta. Sed frustra, in=
 quit nescio quis, tantum arrogas Christo, cum sepe alios
 sciamus, & scierimus deos, & laborantibus plurimis de
 disse medicinas, & multorū hominum morbos ualuidi=
 nesq; curasse. Non inquiero, non exigo, quis deus, aut quo
 tempore, cui fuerit auxiliatus, aut quem fractum restitue
 rit sanitati: illud solū audire desidero, an sine ullius adiun
 ctione materiz, id est medicaminis alicuius, ad tactū mor
 bos iusserit ab hominibus euolare: imperauerit. fecerit et
 emori ualetudinū causam, & debilitū corpora ad suas re
 meare naturas. Christus enim scitur, aut admota partib.
 debilitatis manu, aut uocis simplicis iussione aures ape=
 ruisse surdorū, exturbasse ab oculis cæcitates, orationem
 dedisse mutis, articuloꝝ uinacula relaxasse, ambulatū
 dedisse cōtractis, uirilignes, querqueras, atq; intercutis
 morbos, omniaq; alia ualetudinum genera, quæ humana
 corpora sustinere nescio quæ uoluit importuna crudeli=
 tas, uerbo solitus impericq; sanare. Quid simile diuom=
 nes, à quibus opem dicitis agris & periclitantibus latæ
 Qui si quando (ut fama est) nonnullis aut tribuere medici
 nam, aut cibum aliquē iusserunt capi, aut qualitatis al
 cuius cibum potionem, aut herbarū, & graminū succos su=
 perim=

*querqueras febris,
 Periculis. uide
 Festum.*

perimponi inquietantibus causis, ambulare cessare, aut
 re aliqua, quæ officiat, abstinere (quod esse nõ magnum,
 nec admirationis alicuius stupore condignum promptũ
 est, si uolueritis attendere) et medici etiam sic curant ani-
 mal humi natũ, nec confisum scientiæ ueritate, sed in ar-
 te suspicabili positum, & coniecturarũ æstimationib. nu-
 tās. Nulla autem uirtus est medicaminibus amouere quæ
 noceant: beneficia ista rerum, non sunt curantiũ potesta-
 tes: & ut sit laudabile scire, quæ quibus conueniat medi-
 cina, aut arte curari, locus huius laudis non in deo, sed in
 homine constitutus est. Hunc enim nõ est turpe rebus ex-
 trinsecus sumptis ualitudinem hominis fecisse meliorẽ:
 indecorum deo est, non ipsum per se posse, sed externariẽ
 adminiculis rerum sanitatẽ incolumitatẽq; prestare. Et
 quoniã beneficia salutis date aliorum numinũ compara-
 tis, & Christi: quot millia uultis à nobis debilium uobis
 ostendi, quot tabificis affectos morbis, nullam omnino re-
 tulisse medicinam? cũ per omnia supplices irent templa,
 cum deorum ante ora prostrati, limina ipsa conuerteret
 osculis: cum Aesculapium ipsum datorẽ (ut prædicant) sa-
 nitatis, quoad illis superfuit uita, & precibus fatigarent,
 & inuitarẽt miserrimis uotis. Nonne alios scimus malis
 suis cõmortuos, cruciatib. alios cõsensuisse morborũ, per-
 niciosius alios sese habere cõpisse, postquã dies noctesq;
 in continuis precibus, & pietatis expectatione triuerũt?
 Quid ergo prodest ostendere unum, aut alterum fortasse
 curatos, cum tot millibus subuenerit nemo? & plena sint
 omnia miserorum, infeliciũq; delubra? nisi forte dica-
 tis, opẽ bonis ab dijs ferri, malorũ miserias desfici. At-
 qui

qui Christus æqualiter bonis: malisq; subuenit: nec repul-
 sus ab hoc quisquã est, qui rebus auxiliũ duris contra im-
 petũ postulabat iniuriasq; fortune. Hoc enim est propriũ
 dei ueri, potẽti. eq; regalis, benignitatẽ suam negare nul-
 li, nec reputare quis mereatur, aut minime: cũ naturalis
 infirmitas peccatorem hominẽ faciat, non uoluntatis, sed
 iudicationis electio. Dicere porrò meritis opem laborã-
 tibus ab dijs ferri, hoc est in medio ponere, et dubitabile,
 quod asseras, facere: ut & ille, qui sanus est factus, fortui-
 to possit uideri esse seruatus: & ille, qui non est, non meri-
 ti causa, sed firmitate credatur ualetudinẽ expellere non
 potuisse diuina. Quid? quòd istas uirtutes, quæ sunt à no-
 bis summam, nõ (ut rei poscebat magnitudo) deprõptæ
 non tantum ipse perfecit ui sua, uerum (quod erat subli-
 mis) multos alios experiri, et facere sui nominis cũ affe-
 ctione permisit. Nam cum uideret futuros uos esse gesta-
 rum ab se rerum, diuiniq; operis derogatores, nequa sub-
 esset suspicio magicis se artib. munera illa beneficiaq; lar-
 gitum, ex immensa illa populi multitudine, quæ suã gra-
 tiam sectabitur admirãs, piscatores, opifices rusticanos,
 atq; id genus delegit imperitorũ, q per uarias gẽtes mis-
 si, cũta illa miracula sine ullis fucis atq; adminiculis per-
 petrarent. Verbo ille cõpescuit uerminantiũ membrorũ
 cruces, & illi uerbo cõpescuerunt furialiũ uermina pas-
 sionum. Imperio ille uno exturbauit à corporibus demo-
 nas, & exanimatis suos restituit sensus: sub eorũ portan-
 tes & illi se casib. iusione nõ alia sanitati & constantia
 reddiderũt. Ille notas albicantiũ uiriliginũ manu adnota
 deterfit: liniamenta & hi corporum haud dissimili cõci-
 liauere

Verissima.

liauere contactu. Vliginosa ille & turgentia viscera sic-
 citatem iussit recuperare natiuam: et famuli eius hoc mo-
 do statuerunt errantes aquas, & à pernicie corporū suos
 labi iussere per tranites. Ille ulcera oris immensi, & re-
 cusantia perpeti sanitatem intra unius uerbi morā conti-
 nuato frenauit à pastu: et illi haud aliter contumaciā can-
 ceris seui ad subeundam circatricē circumscriptis euaga-
 tionibus cōpulerunt. Incessum ille claudis dedit, uisum lu-
 minibus cecis, interēptos reuocauit ad uitam: nec minus
 & hi quoq; contractionē relaxauere neruorū, luce ocu-
 los impleuere iam perditā & ab turulis remeare desun-
 ctos exequiarū conuersione iusserunt. Neq; quicquā est
 ab illo gestum per admirationē stupentibus cūctis, quod
 nō omne donauerit faciendū paruulis illis & rusticis, &
 eorum subiecerit potestati. Quid dicitis ò mētes incredu-
 le, difficiles, duræ? alicui ne mortaliū Iuppiter ille capito-
 linus huiusmodi potestatem dedit? Curionem, aut pontifi-
 cem maximū, quinimmo dialem (quod eius est) flaminem
 isto iure donauit? Non dicam, ut mortuos excitaret, nō ut
 cecis restitueret lucem: nō ut membrorū situm eneruatis
 redderet, & dissolutis: sed ut pustulā, red uuitā, papulam,
 aut uocis imperio, aut manus cōtrectatione cōprimeret.
 Ergo illud humanū fuit, aut ex ore terrenis stercorib. in-
 nutrito tale potuit ius dari, talis licētia proficisci, & non
 diuinum, & sacrum: aut (si aliquam superlationē res ca-
 pit) plusquā diuinum, & sacrū? Nam si facias ipse, quod
 possis, & quod tuis sit uiribus potentatūq; conueniens,
 admiratio nō habet quod exclamet. id enim quod potue-
 ris, feceris, & quod præstare debuerit uis tua, ut potens
 esset

esset una, & ipsius qui operaretur, qualitas. Transcribere
 re posse in hominem ius tuum: & quid facere solus pos-
 sis, fragilissima rei donare, & participare faciendū, su-
 pra omnia sita est potestatis, cōtinentisq; sub sese est re-
 rum omnium causas, & rationum facultatumq; naturas.
 Age nunc ueniat, qui super igneam zonam, magus inte-
 riore ab orbe Zoroastres, Hermippo ut assentiamur au-
 thori. Bacrianus & ille conueniat, cuius Ctesias res ge-
 stas historiarum exponit in primo. Armenius Hosphanis
 nepos & familiaris Pamphylus Cyri, Apollonius, Dami-
 gero, et Dardanus, Velus, Iulianus, & Bebulus, & si quis
 est alius qui principatū & nomē fertur in talib. habuif-
 se praestigijs: permittant uni ex populo in officium sermo-
 nis dandi ora coarticulare mutorum, surdorū auriculas
 referare, sine luminibus procreatis oculorū redintegra-
 re naturas, & in fringentia olim membra sensus animasq;
 reducere. Aut, si ardua res ista est, neq; alijs permittere ta-
 lium possunt operum potestates, ipsi faciant, & cum suis
 ritibus faciant. quicquid malefici graminis nutricant ter-
 rarum sinus, quicquid uirium cōtinet fremor ille uerbo-
 rum, atq; adiunctae carminū necessitates, non inuidemus,
 adijciant, non interdiciamus, colligāt. Experiri libet et re-
 cognoscere, an cū suis efficere dijs possint, quod ab rusti-
 cis Christianis iusionibus factitatum est nudis. Desistite o-
 nescij in maledicta cōvertere res tantas, nihil ei nocitura
 qui fecit, periculum allatura sed uobis: periculum, inquā
 non paruulum, sed in rebus eximijs, sed in praecipuis con-
 stitutum. Siquidem res anima preciosa est, nec ipso se homi-
 ni quicquid potest charius inueniri. Nihil (ut memini)
 magi=

magicum, nihil humanū, præstigiolum, aut subdolum, ni-
 hil fraudis, delicti in Christo derideatis: licet ex more atq;
 in lasciuia dissoluamini cachinnorum. Deus ille sublimis
 fuit, deus radice ab intima, deus ab incognitis regnis, &
 ab omnium principe Deus sospitator est missus: quem neq;
 sol ipse, neq; ulla (si sentiunt) sidera, non rectores, non prius
 cipes mundi, non deniq; dii magni, aut, qui fingentes se deos
 genus omne mortalium territant, unde aut qui fuerit, po-
 tuerunt noscere uel suspicari: & merito exutus à corpo-
 re quod in erigui sui circumferebat parte, postquam uideri
 se passus est, aut cuius esset magnitudinis, sciri, nouitate
 rerum exterrita uniuersa mundi sunt elementa turbata,
 tellus mota cōtremuit, mare funditus refluxum est, aer glo-
 bis inuolutus est tenebrarū, igneus orbis solis tepefacto
 ardore deriguit. Quid enim restabat ut fieret, postquam
 Deus est cognitus is, qui esse iam dudū unus iudicabatur
 ē nobis? Sed non creditis gesta hæc. Sed qui ea conspicati
 sunt fieri, & sub oculis suis uiderūt agi, testes optimi, cer-
 tissimiq; autores, & crediderūt hæc ipsi, et credenda po-
 steris nobis haud exilibus cum approbationibus tradide-
 runt. Quinā isti sint fortasse queritis gentes, populi, na-
 tiones, & incredulū illud genus humanū: quod nisi aper-
 ta res esset, et luce ipsa (quemadmodum dicitur) clarior,
 nunquā rebus huiusmodi crudelitatis suæ cōmodarent as-
 sensum. At nūquid dicemus illius temporis homines usq;
 adeo fuisse uanos, mendaces, stolidos, brutos, ut, quæ nun-
 quam uiderant, uidisse se fingerent: et quæ facta omnino
 non erant, falsis proderent testimonijs, ut puerili asser-
 tione firmarent: cumq; possent uobiscum & unanimiter

uirere, & inoffensas dicere cōiunctiones, gratuita susci-
 perent odia, & execrabili haberentur in nomine? Quod
 si falsa (ut dicitur) historia illa rerū est, unde tam breui tē-
 pore totus mundus ista religione completus est? aut in u-
 nam coire qui potuerūt mentē gentes regionib. distūctae?
 uentis, cōlo, cōuexionibusq; dimota? Affeuerationib. il-
 lectae sunt nudis, inductae in spes cassas, & in pericula ca-
 pitis immittere se sponte temeraria desperatione uolue-
 runt: cū nihil tale uidissent, quod eas in hos cultus nouita-
 tis suae possit excitare miraculo. Imo quia haec omnia &
 ab ipso cernebāt geri, & ab eius praecōnibus, qui per or-
 bem totum missi beneficia patris & munera dis homini-
 busq; portabant: ueritatis ipsius uī uictae & dederunt se
 Deo: nec in magnis posuere dispēdijs membra uobis pro-
 jicere, & uiscera sua lanianda praebere. Sed conscripto-
 res nostri mendaciter ista promiserunt, extulere in im-
 mensum exigua gesta, & angustas res satis ambizioso di-
 latauere praecōnio. Atqui uinā cuncta referrī in scripta
 potuissent, uel quae ab ipso gesta sunt, uel quae ab eius pra-
 conibus pari iure & potētia terminata. Magis uos incre-
 dulos faceret uis tanta uirtutū, aut apprehēdere locū for-
 tasse possētis (quod uideretur esse simillimū ueri) et incre-
 mēta rebus apposita, et inditas scriptis et cōmentarijs fal-
 sitates. Sed neq; omnia cōscribi, aut in aures omnium pue-
 nire potuerūt gesta gentib. in ignotis, et usum nescientib.
 literarū: aut (si qua sunt literis, cōscriptionibusq; manda-
 ta) maleuolentia demonū, quorū cura & studiū est hanc
 intercipere ueritatē, & cōsimilū his hominū interpola-
 ta quaedā, et addita, partim mutata, atq; detracta uerbis,
 syllabis

syllabis, literis, ut & prudentium tardarent si tem, & ge-
 storum corrumperent auctoritatē. Sed nunquā fuerit, his
 bene ut Christus qui fuerit literarum testimonijs colliga-
 tur: cuius in id solum dimissa sunt causa: ut si esse constite-
 rit ea uera, quæ dicimus confessione omnium deus fuisse
 mōstretur. Nō creditis scriptis nostris, & nos uestris nō
 credimus scriptis. Falsa de Christo cōfingimus, & uos de
 dijs uestris inania & falsa iactatis. neq; enim cœlo deus
 aliquis lapsus est, aut suis res uestras cōmentatus est ma-
 nib. aut ratione cōsimili nostris rebus, et religionib. dero-
 gauit. Ab hominib. hæc scripta, et illa sunt ab hominibus
 scripta mortalibus edifferta sermonibus, & quicquid di-
 cere de nostris conscriptoribus intēderitis, & de uestris
 hæc dicta paribus sumite atq; habetote momentis. Vultis
 uera esse, quæ in uestris comprehēsa sunt scriptis: et quæ
 in nostris consignata sunt literis, confiteamini necesse est
 esse uera, Falsitatis arguitis res nostras: & nos uestras ar-
 guimus falsitatis. Sed antiquiora (ingtis) nostra sunt, ac
 per hoc fidei et ueritatis plenissima. quasi uero errorum
 non antiquitas plenissima mater sit, & non ipsa pepere-
 rit res eas, quæ turpissimas dii notas ignominiosis cōcin-
 nauerunt in fabulis. Ante millia enim annorū decem non
 potuerunt falsa & audiri, et credi: aut nō simillimū ueri
 est, fidem uicinis & finitinis, q̄ spatiorum inesse longin-
 quitate distātibus? Testibus enim hæc, illa opinionib. asse-
 runtur, & procliuius multo est, minus esse in recentibus
 fictionis, q̄ in antiqua obscuritate submotis. Sed ab indo-
 ctis hominibus, & rudibus, scripta sunt, & i: circo non
 sunt facili auditione credēda. Vide ne magis hæc fortior
 causa

causa sit, cur illa sint nullis coinquinata mendacijs, mēte
 simplici prodita, & ignara lenocinijs ampliare. Triuia-
 lis & sordidus sermo est. Nunquam enim ueritas sectata
 est fucum, nec quod exploratum & certū est circūduci
 se patitur orationis per ambitum longiorē. Collectiones,
 enthymemata, definitiones, omniaq; illa ornāmēta, qui-
 bus fides quæritur assertionis, suspicantes adiuiāt, nō ue-
 ritatis liniāmēta demonstrant. Cæterum qui scit, quid sit
 illud quod dicitur, nec definit, nec colligit, neq; alia secta-
 tur artificia uerborū, quibus capi consueti sunt audiētes,
 & ad consensum rei circūscriptionis necessitate traduci.
Barbarismis, Solæcismis, obsitæ sunt, inq; res uestre, &
 uitiorum deformitate pollutæ. Puerilis sane, atq; angusti
 pectoris reprehensio: quam si admitteremus, ut uera sit,
 abiciamus ex usibus nostris quorundā fructuū genera,
 quod cum spinis nascuntur, & purgamentis alijs, quæ nec
 alere nos possunt, nec tamen impediunt perfui nos eo,
 quod principaliter antecedit, & saluberrimū nobis uo-
 luit esse natura. Quid. n. officit ò quæso? aut quā præstat
 intellectui tarditatē? utrumne qd leue, an hirsuta cū aspe-
 ritate promatur? inflectatur quod acui, an acuat quod
 oportebat inflecti? aut qui minus id, quod dicitur, uerum
 est, si in numero peccetur, aut casu, præpositione, partici-
 pio, coniunctione? Pompa ista sermonis, & oratio missa
 per regulas concionibus, litibus, foro iudicijsq; seruetur,
 deturq; illis immo, qui uoluptatū delinimenta quæretes,
 omne suum studium uerborū in lumina contulerūt. Cum
 de rebus agitur ab ostentatione submotis, quid dicatur, spe-
 ctandum est, non quali cum amœnitate dicatur: nec quid

Barbarismis et Solæcismis in sacris literis

aures cōmulceat, sed quas affērat audientibus utilitates? maxime cum sciamus etiam quosdam sapientie deditos, non tantum abieciſſe sermonis cultū, uerum etiā, cū poſſent ornatiuſ atq; uberiſſe eloqui, triuiale ſtudio humilitate ſecutos, ne corrūperent ſcilicet grauitatis rigorē, & ſophiſtica ſe potiuſ oſtentione iactarent. Enim uero diſſoluti eſt pectoris in rebus ſerijſ quērare uoluptatem: & cum tibi ſit ratio cum male ſe habētibus atq; ægriſ, ſonos auribus inſundere dulciores, non medicinam uulneribus admouere. Quāquā (ſi uerum ſpectes) nulluſ ſermo natura eſt integer, uitioſuſ ſimiliter nulluſ. Quānam eſt enim ratio naturalis, aut in mundi cōſtitutionibus lex ſcripta, ut hic paries dicatur. & hęc ſella? cum neq; ſexuſ habeat ſcemininiſ generib. maſculiniſq; diſcretuſ, neq; quiſquā docere doctiſſimuſ me poſſit ipſum hic, & hęc, quid ſint, aut cur ex hiſ unum, ſexū uirilē deſignet, ſcemininiſ generib. id quod ſequitur applicet. Humana iſta ſunt placita, & ad uſum ſermonis faciendi nō ſanē omnibus neceſſaria: nam & hęc paries forſitan, & hic ſella dici ſine ulla reprehēſione potuiſſet, ſi ab initio ſic dici placuiſſet, et à ſequentib. ſeculiſ cōmuni eſſet in ſermocinatione ſeruatū. Et tamē ō iſti, qui pollutas reſ noſtraſ uitioſū crimi naminiſtribiliginēſ & uoſ iſtaſ libriſ illiſ in maximis at que admirabilib. nō habetiſ? Nōne aliud hęc utria, aliud dicitiſ hoſ uireſ? cœluſ, & cœlū? non itē filiſ & filiū? non itē crocuſ, & crocū? non item fretuſ, & fretū? non item apud uoſ eſt poſitū hoc pane, & hic panis? hic ſanguis, hoc ſanguen? candelabrū & iugulū ratione eadē iuguluſ & candelaber? Nam ſi ſingula nomina non poſſunt gene
ra plura

*Vera, Uires.
Cœluſ, Cœlum.
Filiſ, Filium
Fretuſ, Fretum
Pane, panis
Sanguis, Sanguen.*

ra plura habere q̄ singula: neq; eadē possūt huius esse ge-
 neris, et illius (genus enim transire genus in alterū nō pō-
 test) tam peccat qui genera masculina fœmininis pronū-
 ciat legibus, q̄ ab eo peccatur, q̄ articulos masculinos fœ-
 mininis generib. anteponit. Atqui uos cōspicimus & res
 masculinas fœminine, & fœmineas masculine, & quas es-
 se dicitis neutras, & illo, & hoc modo sine ulla discretio-
 ne depromere. aut igitur nulla est culpa indifferenter his
 uti, et frustra nos dicitis Solæcis morū obscœnitate de for-
 mes: aut si certū est singula quibus debeāt rationibus ex-
 plicari, in similibus uitijs uos quoq; uersamini q̄ quamuis
 Epicados omnes, Cæsellios, Verrios, Scauros teneatis, &
 Nisos. Sed si deus, inquit, fuit Christus, cur forma est in
 hominis uisus? & cur more est interemptus humano? An
 aliter potuit inuisibilis illa uis, et habens nullā substantiā
 corporalem, inferre & cōmodare se mundo, cōcilijs in-
 teresse mortalium, q̄ ut aliquod tegmen materiæ solidio-
 ris assumeret, quod oculorū susciperet iniectū, & ubi se
 figere ineptissime posset contemplationis obtutus? Quis
 est enim mortaliū, qui quæreret eum uidere, quis cerne-
 re, si talē uoluisset inferre se terris, qualis ei primigeniā
 natura est: et qualē se ipse in sua esse uoluit uel qualitate,
 uel numine? Assumpsit igitur hominis formā, & sub no-
 stri generis similitudine potentiā suam clausit, ut & uide-
 ri posset, & cōspici: uerba faceret, et doceret: atq; omnes
 exequeretur res eas, propter quas in mundū uenerat fœ-
 ciedas, summi regis imperio et dispositiōe seruatis. Quid
 enim? dicitis, rex summus ea, quæ in mundo faciendā esse
 decreuerat, sine homine simulato non quibat efficere? si

oporteret ita fieri (quemadmodum dicitis) ista fortasse fecisset: quia non oportuit, aliter fecit. Quare isto uoluit, & illo genere noluit, latenter inuolutæ, & uix ulli comprehensibiles causæ, quas accipere fortasse potuisses si non es ses iamdudum ad non accipiendū paratus: et prius te formares ad non credendi frontē, quam tibi esset expositum id, quod nosse atque audire conquireres. Sed more est hominis interemptus. non ipse neque enim cadere diuinas inter res potest mortis occasus: nec interitionis dissolutione dilabi id, quod est unum & simplex: nec ulla partium congregatione compactū. Quis est ergo uisus in patibulo pendere, quis mortuus est: homo, quē induerat, & secum ipse portabat. Incredibile dictū est, & cæcis obscuritatibus inuolutū. si uelis non cæcū est, & similitudini proxime constitutū. Si quo tempore Sibylla præsaga, oracula illa depromens, fundebat uis (ut dicitis) Apollinis plena ab impijs esset cæsa atque interempta latronibus: nunquid Apollo diceretur in ea esse occisus? si uates Helenus si Martius, alijque similiter uates hariolantes essent uita & luce priuati: nunquid aliquis diceret lege eos humanitatis extinctos, qui illorum per ora loquentes, uias rerum postulantiis explicabant? Mors illa, quā dicitis, assumpti hominis fuit, non ipsius: gestaminis, non gestantis: quam nec ipsam perpeti succubisset, tanta si non agenda res esset, & inexplicabilis ratio fati clausis patefacienda mysterijs. Quæ sunt ista inquires clausa atque obscura mysteria, quæ nulli nec homines scire, nec ipsi, qui appellātur, dii mundi parte queunt aliqua suspitionis atque opinationis attingere, nisi quos ipse dignatus est cognitionis tate imper-

Sibylla oracula.

impertire muneribus, et in abditos recessus thesauri interioris inducere. Vides .n. si nollet inferri sibi à quoquam manus, summa illi fuisse cōtentiōe nitendū ut hostes ab se suos, uel potestate uniuersa prohiberet. Quicæcis restituerat lumina, is efficere deberet, nō poterat cæcos? q̄ debilib. integritatē, is debiles reddere difficultati habuit, aut labori? q̄ claudos faciebat incedere, is motus alligare mēbrorū neruorū duritia nesciebat? qui extraherat à tumulis mortuos, huic arduū fuerat letū cui uellet indicere? Sed quæ fieri ratio ea, quæ fuerat destinata, poscebat? hic in ipso mūdo, nec modo q̄ gestum est alio: inestimabilis illa atq; incredibilis lenitas iniurias in se hominū, puerilibus pro ineptijs ducēs manus in se porrigi ab immanib. passa est: durissimisq; latronib. nec imputandū putauit quid illorū designasset audacia, dūmodo suis ostēderet quid ab se se expectare deberēt. Cum enim de animarū periculis multa, medelarū cōtra insinuator, magister atq; auctor, ad officiorū conuenientiū fines, suas leges & cōstituta, direxit: non superbiæ fastū cōminuit: non libidinū extinxit flamas: non hiatū cōpresit auiditatis: non tela extorsit è manib. atq; omnia seminaria totius uitiositatis abscidit? Ipse deniq; nō lenis, nō placidus, nō accessu facilis, nō familiaris affatu, nō humanas miseras indolecens, omnes omnino crucib. et corporalib. affectos malis unica illa benignitate miseratus reddidit et restituit sanitati? Quid ergo uos subigit, quid hortatur maledicere, cōuitiari, inexpiables cū eo conferere simultates? quē redarguere, quē tenere, nemo hominū possit ullius facinoris in reatu? Tyrannos, ac reges uestros, qui postposito deorum metu do

naria spoliant populaturq; templorum: qui proscriptionibus & suis cædibus nudant nobilitatibus ciuitates: qui matronarum pudorem ac uirginum ui subruunt atq; eripiunt licentiosa, appellatis indigetes, atq; diuos: & quos odijs acrioribus cõueniebat à uobis carpi, puluinaribus, aris, templis, atq; alio mactatis cultu, ludorum et celebritate nataliũ: necnon & illos omnes, qui cõscriptione uoluminũ multiformi maledictis mordacibus carpūt publicos mores: qui luxurias, ac uitas uestras secant, urunt, dilacerāt: qui in temporis posteri notas scriptorum perpetuitate prolatāt: qui matrimonia persuadēt habenda esse cõmunia: qui cum pueris cubitāt formosis lasciuientibus nudis: qui pecudes uos esse, qui fugitiuos, qui exules, qui uilissimæ seruos notæ furiosos prædicāt & insanos: aamirantes, plaudentes ad cœli sustulitissida: bibliothecarum reponitis in arcanis: quadrigis et statuis muneramini, & quantum est in uobis uelut quadam æternitate donatis immortalium testificatione titulorum: solum Christũ conuellere, dilacerare, si possitis uultis, immo solũ si liceat beluarũ agrestium ritu cruentis oribus mandere, comminutis cū ossibus transuorare: quodnam (quæso) ob meritum dicite, cuius ob peccati culpã, quid ab eo commissum est, quod tenorem inflecteret recti, & in odia uos aspera furialibus stimulis cõcicaret: quia animarum uestrarũ custodẽ se missum solo indicauit ab rege: quia uobis immortalitatẽ ferre, quam uos habere confiditis humanis paucorum asseuerationib. suasi. quod si esset apud uos certũ falsa illũ dicere, spes etiam uanissimas polliceri, nec sic uideo fuisse causam, cur eũ deberetis odisse, cur hostili animaduere

maduersione damnare, immo, si animus uobis clemēs fu-
 isset, & mitis, uel propter id solum cum deberetis ample-
 cti quod optabilia uobis sponderet et prospera: quod bo-
 narū esset nunciū rerū: quod ea predicaret, quæ nullius
 animum lederet: securioris quin immo expectationis im-
 pleret. At enim odio dignus est, quod ex orbe religiones
 expulit, quod ad deorū cultū prohibuit accedi? Ergo ne
 ille religionis extinctor, & impietatis auctor arguitur,
 qui ueram in orbe religionē induxit? qui hominibus cæ-
 cis, & reuera in impietate degētibus pietatis aperuit ia-
 nuas, & cui se submitterent, indicauit? An ulla est religio
 uerior, officiosior, potētior, iustior, quā Deum princi-
 pem nosse, scire deo principi supplicare, qui bonorū om-
 nium solus caput, & fons est, perpetuarum pariter sun-
 dator & conditor rerum, à quo omnia terrena, cunctaq;
 cœlestia animātur, motu irriganturq; uitali: & qui si nō
 esset, nulla profecto res esset, quæ aliquod nomen, substan-
 tiamq; portat: et? Nisi forte dubitatis an sit iste, de quo lo-
 quimur, imperator: & magis esse Apollinē creditis, Dia-
 nam, Mercurium, Martem. Da ueram iudiciū: et hæc om-
 nia circūspiciens, quæ uidemus, magis an fini dij ceteri
 dubitabit, quā in Deo cunctabitur, quem esse omnes na-
 turaliter scimus: siue cum exclamamus ò deus, siue cū il-
 lum testem constituimus improborū, & quasi nos cernat
 faciem subleuamus ad cœlum. Sed minoribus supplicare
 dijs homines uetuit. dij enim minores, q̄ sint, aut ubi sint,
 scitis? perstrinxit uos aliquando suspitio illorum aut mē-
 tio, ut merito seratis indigne abrogatos his cultus, & ho-
 noris imperitione uiduatos? quod si non mētis elatio, &

typhus q̄ appellatur à Græcis obstaret, atq; officeret uobis, iam dudū scire potuissetis: quid, aut quare prohibuerit fieri, intra fines quos stare religionē uoluerit ueram, quantum uobis periculū nasceretur ex eo, quod putaretis obsequio, uel ex quibus malis emergeretis, si insidioso renunciaretis errori. Verum hæc omnia illustrius cōmemorabuntur & planius, cum ulterius prorsus fuerimus euecti. Monstrabimus enim Christum nō impietatem docuisse nationes, sed ab latronibus pessimis miserorum hominum imprudentiā uindicasse. Non credimus, inquitis, uera esse quæ dicit. Quid enim, quæ uos negatis uera esse apud uos liquent, cum imminentiā, & nondū passa nullis possint rationib. refutari? Sed & ipse, quæ pollicetur, non probat. Ita est. Nulla enim (ut dixi) futurorum potest existere cōprobatio. Cum ergo hæc sit conditio futurorum, ut teneri & cōprehendi nullius possint anticipatio nis attactu: nonne purior ratio est, ex duobus incertis, et in ambigua expectatione pendētib. id potius credere, quod aliquas spes ferat, quam omnino quod nullas? In illo enim periculi nihil est, si quod dicitur imminere, casū fiat et uacū, in hoc damnū est maximū (id est salutis amissio) si cum tempus aduenerit, aperiatur hoc fuisse mendacium. Quid dicitis ò nescij, etiam fletu & miseratione dignissimē ita non extimescitis, ne forte hæc uera sint, quæ sunt despectui uobis, & præbent materiam risus? nec saltem uobiscū sub obscuris cogitationib. uoluitis: ne quod hoc die credere obstinata renuitis puerisitate redarguat serum tempus, & irreuocabilis poenitentia castiget? Nonne uel hæc saltem fidem uobis faciunt argumenta creden
 di

di, quòd iam per omnes terras in tam breui tēpore et paruo, immensi nominis huius sacramenta diffusa sunt: quòd nulla iam natio est tam barbari moris, et mansuetudinem nesciens, quæ nõ eius amore uersa molliuerit asperitatem suam, & in placidos sensus assumpta tràquillitate migrauerit: quòd tam magnis ingenijs præditi Oratores, Grammatici, Rhetores, Consulti iuris, ac Medici, philosophiæ etiam secreta rimantes, magisteria hæc expetunt, spretis quibus pauloante fidebant: quòd ab dominis se serui, cruciatibus affici, quibus statuerint, malunt, solui cõiuges matrimonijs, exheredari à parentibus liberi, quàm fidērum pere Christianam, & salutaris militiæ sacramenta depone: quòd cum genera pœnarum tanta sint à uobis proposita religionis huius sequētibus leges, augeatur res magis, & contra omnes minas, atq; interdicia formidinum animosius populus obnitatur, & ad credendi studiū prohibitionis ipsius stimulis excitetur: nõquid hæc fieri passim & inaniter creditis, fortuitis incurribus assumi has mentes? Itane istud non diuinū, & sacrum est, aut sine deorum tantas animorū fieri conuersiones, ut cum carnifices unci, aliq; innumeri cruciatus (quemadmodum diximus) impendeant credituris, ueluti quadã dulcedine, atq; neclare ebrij cuncta cõtēnant? O ingratum & impium seculum, ò in priuatam perniciē incredibili pectoris obfinatione pronum. Si aliquis ad uos medicus ex summois uenisset & nunquã uobis regionibus cognitis, medicamen pollicēs tale, quod à uestris corporibus omnia omnino prohiberet morborum et ualetudinum genera: nõ certatim blanditijs omnibus atq; honoribus fotū familiaria

suscipere in cœnia: non illud medicaminis genus opta-
 retis esse certissimū, non uerū, quod immunes uos fore ab
 tam innumeris uexationib. corporū usq; ad ultimos fines
 spōderet etatis? Et licet ambigua res esset, committereis
 uos tamen, nec potione incognitā dubitaretis haurire spe
 salutis proposita, atq; amore incolumitatis incensi. Elu-
 xit, atq; apparuit Christus rei maxime nūciator, auspiciū
 faustū portās, et præconiū salutare credentib. Quenā est
 ista crudelitas, inhumanitasq; tanta, quinimmo (ut uerius
 loquar) fastidiosum supercilium, nunciatorē muneris ex-
 poritorē tanti, nō tantum uerborū maledictionib. scinde-
 re, uerum etiam bello graui atq; omnibus persequi telorū
 effusionib. et ruinis: Non placent ea quæ dicit, et cū of-
 fensionibus audiūtur à uobis, pro ludicris ea uaticinatio-
 nibus cōportate: stolidissimas res loquitur, et fatua dona
 promittit: et dete ut sapiētes uos uiri, et in suis erroribus
 fatuitatē relinquite uolutari. Quenam est hæc feritas (ut
 repetamus quæ dicta sunt sæpius) quæ libido tā carnifex,
 inexpiabile bellū indicere nihil de te merito? Dilacerare
 si detur eū uelle per uiscera, qui non modo nullū intulerit
 malū nulli, sed æqualiter benignus omnibus, docuerit, quod
 nam his salutis deo portaretur à principe: quid esset factū
 opus, ut interitū fugerēt, et immortalitatē cōsequerētur
 ignotā? Cūq; nouitas rerū, et inaudita promissio audien-
 tium turbaret mentes, et credulitatē faceret hæsitare: uir-
 tutū omnium dominus, atq; ipsius mortis extinctor homi-
 nem suū permisit interfici, ut ex rebus cōsequenib. sciret
 in tuto esse spes suas, quas iaduū acceperant de animarū
 salute, nec periculū mortis alia se posse ratione uitare.